

РЕЦЕНЗИЯ

на трудовете и преценка на академичните активности
на доц. д-р Александър Стоянов Омарчевски,
участник в конкурс за академичната длъжност „професор”
в област на висше образование **2. Хуманитарни науки,**
професионално направление **2.4. Религия и теология,**
научна специалност **Обща история на Църквата – I-XI век**
за нуждите на СУ „Св. Кл. Охридски”
от проф. д-р Валентин Канавров

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, постъпили по конкурс за професор по научната специалност *Обща история на Църквата – I-XI век*, обявен от СУ „Св. Кл. Охридски” в ДВ, бр. 14 от 19.02.2016 г. Представените документи отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и правилниците на СУ. Със задоволство отбелязвам стриктната и прегледна подредба на материалите за конкурса. Процедурата по конкурса е изцяло и коректно спазена.

Доц. д-р Александър Омарчевски е **единствен кандидат** в конкурса.

За участие в конкурса доц. Омарчевски представя списък на публикации, който съдържа **15 заглавия**, в т.ч. **1 отпечатана монография** (2016 г.) и **14 отпечатани студии и статии** на български и английски език. Всички заглавия са строго в професионалното направление на конкурса, като монографията е теоретично изследване по научната специалност на конкурса. Всички са публикувани след 2003 г., когато Омарчевски кандидатства за академичната длъжност „доцент“. Общият списък на отпечатаните публикации на Омарчевски е значително по-обширен от споменатите 15 заглавия (той е коректно приложен за сведение в документацията).

Академичното CV на доц. Омарчевски включва: висше образование по специалност *Богословие* в Духовната академия „Св. Кл. Охридски“ – София (1982-87); докторат от ВАК по теология на тема *Акакиевата схизма (484-519)* (1999); професионалната научна кариера на Омарчевски започва подобно на много светли умове на Европа като библиотекар (1986-90 в Духовната академия „Св. Кл. Охридски“ – София), преминава през хоноруван асистент в Богословския факултет

на СУ (1992-95), редовен асистент в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, вкл. гл.ас. (1995-2000), редовен асистент в БФ на СУ (2000-05) и доцент (ВАК) по теология в БФ на СУ от 2005 г.; доц. Омарчевски е чел лекционни курсове по дисциплините: *Обща история на Църквата, Александрийска богословска школа, Църковно-историческа география на ранното християнство, Иконоборски спорове* и др.; има научни специализации по богословие в Ерланген, Хайделберг, Регенсбург и др.; участвал е, вкл. като ръководител, в множество национални и международни научни проекти в областта на теологията и историята на църквата и с доклади на множество национални и международни семинари, симпозиуми, конференции и конгреси; ръководи актуални магистърски програми в БФ на СУ; има много богат административно-управленски опит – бил е ръководител на катедри в БФ на СУ, зам.-декан на БФ на СУ, в момента е втори мандат декан на БФ на СУ, член е на АС на СУ; бил е научен ръководител на защитили докторанти; бил е член на множество научни журита по ЗРАСРБ; има международна и национална експертна дейност; има академични награди; участва в различни богословски комисии, съвети и настоятелства към Св. Синод на БПЦ, Софийска св. Митрополия, храм „Св. София“ и др.

Академичните активности на доц. Омарчевски, които са достойно и достатъчно основание за успешна професура, бих подразделил в 4 сектора: (1) собствено теоретични приноси в професионалното направление и научната специалност; (2) научни постижения с по-широк национално-културен обхват; (3) активна съвместна научна, духовна и управленска дейност с Българската православна църква; (4) дълъг опит в академичното управление. Ще се спра поотделно на всеки от тези четири сектора, съставляващи единното цяло на академичното лице на Омарчевски, а и, доколкото го познавам, неговата екзистенциална битност.

(1) Основният теоретичен акцент с приносна стойност на професурата на колегата Омарчевски е монографията *Св. император Константин I Велики (306-337)*, издадена от УИ „Св. Кл. Охридски“ през 2016 г. Вече подчертах, че тя е тематично вплетена в научната специалност на конкурса. Монографията анализира сложните взаимовръзки на няколко базисни за духовността на Европа процеса: прехода от езичество към християнство, укрепването на Църквата, изчистването на

християнската догматика, опита на Църквата с вселенските събори, утвърждаването на християнската държава, нейното законодателство и нейната политика. Тези взаимовръзки се обособяват и открояват по времето на управлението на император Константин I, а в персоналистки план – в неговата сложна и богата личност на държавник, воин и застъпник за вярата, познал величие и падение, победи и загуби. Странно е, че в нашата научна литература досега няма цялостно и систематично изследване на личността и делото на Константин Велики. Монографията на Омарчевски запълва тази празнина. В това виждам нейния първи принос, макар сам по себе си той да не гарантира теоретичен резултат.

Последният се проявява, на първо място, в систематичната методологизация и, на второ място, в цялостността на изследването. То има преди всичко богословски характер в качеството на обхватоно теоретизиране на историята на Църквата, но той е херменевтично обгърнат от историческа, политическа, геополитическа, културологическа и нравствена анализа. Постигание на Омарчевски е и това, че тези анализи не са проследени самостоятелно и еднолинейно – т.е. абстрактно, изолирано, схематично и статично, – а тематично вплетено. Така се постига динамиката на изследвания предмет. В случая тя е особено важна както по отношение на историческото развитие в рамките на епохата, така и на личностното израстване на Константин. Този дискурс е специфичен теоретичен резултат на монографията. Въпреки неизбежната пристрастност на всеки автор към анализирания от него предмет, Омарчевски запазва определена дистанция и не превръща своето изследване в емоционален панегирик. В това виждам следващото постижение на монографията, която отстоява строгото аналитично поле и стриктната историческа достоверност. При тематизиране на историята на църквата, при това от православен богослов, това не е лесна екзистенциална задача. Според мен Омарчевски се справя изключително балансирано и успешно с нея. Неговият многопосочен систематичен подход има основна теоретична заслуга за това.

Специално искам да открия две глави на монографията: първата, за арианския спор и първия Вселенски събор и, втората, за майката на св. Константин – св. Елена. Към главата за арианския спор и първия Вселенски събор подходах критично. Защо две толкова фундаментални теми, които макар да са тясно преплетени, не са

обособени и открити сами по себе си? Защо Омарчевски не ги раздели и анализира поотделно? Впоследствие изцяло приех неговия подход, който се придържа плътно в полето на историята на Църквата, представена чрез личността на Константин, вместо да се впуска в парциални, т.е. по-силно обособени теми. Така разногласията в Източната църква, които не са обикновена схоластическа казуистика, а водят до нарушаване на нейната цялост и съответно до политически раздори в империята, трябва да намерят подходящо единно решение. „... когато Западът и Изтокът били обединени под властта на един владетел, ... Константин решил да свика Вселенски събор на епископите от цялата интегрална империя, които да дадат присъдата на цялата Христова Църква по въпроса, който Арий повдигнал относно Божеството на Господ Иисус Христос“ (с.152). Константин не е богослов и не разбира догматичните и каноничните тънкости, но като император на Изтока и Запада, който същевременно е отдаден на вярата, взема глобално политическо решение, „което повече от всичките му завоевания е допринесло за нетленната му слава“. Символът на Вярата, приет на Никеийския събор (и допълнен на Втория Вселенски Събор, състоял се в Константинопол през 381 г.), бележи едно от най-важните събития от историята на Древната църква, което и до днес има непреходна стойност и остава съкровена вероизповед.

Към главата за майката на св. Константин – св. Елена – подходих „със страх и трепет“. Известен е пиететът към Божията майка. Сравненията между нея и св. Елена се прокрадват от само себе си въпреки всички по един или друг начин утвърдени забрани, разлики и несъответствия. Омарчевски не пропуска да спомене скромния ѝ произход и перипетиите около получаването на достойнството *августа*. Описва нейното пребиваване в Йерусалим и приноса ѝ за установяване точното място на Голгота, гроба Господен, рождественската пещера във Витлеем и Елеонския хълм, от който Спасителят се е възнесъл в небесата. Човек не може да не потръпне, когато чете за тези събития. Св. Елена е по това време на преклонна възраст (почти 80-годишна) и умира малко след завръщането си от Светите земи. Както и при анализата на арианския спор и свързването му със Символа на вярата, Омарчевски не пише само суха или вдъхновена биография на св. Елена, нито само възхвалява на нейната благочестива енергия и нейното поклонение на Светите земи, което води до

идентифициране на най-свещените за християните места, а обвързва тази топологично-сакрална и символна история от епохата на утвърждаването на християнството с изграждането на нова столица на предела между Европа и Азия (Никомидия). Знае се, че любимата на Константин Сердика също е била в неговото ползрение за политически и духовен център на империята. Били са спрягани и други градове. В крайна сметка жребият пада върху Византион. Постепенно той се превръща в символ на новата империя – Новия Рим, но като политическо и духовно средоточие на (широко разбираните, а не само в пределите на Европа) Изтока и Запада. Това са едни – макар и белязани с много войни и други сътресения – от най-възвишените времена от историята на Църквата.

Непременно трябва да добавя, че книгата се чете леко и увлекателно. Тя може да има както собствено богословска, така и по-широка културна аудитория, предвид нейния исторически, но също и геополитически характер. Затова т.нар. леко писане от страна на автора е съпътстващ позитив за неусетно възприемане на текста. То се предопределя и от неговата тясна свързаност с българската култура и история. В строг академичен план отбелязвам научния апарат на монографията, който е изключително богат и прецизен. Библиографията се разпростира на 34 страници с умален шрифт и стеснено междуредие, индексът е 10 стр. в същия формат, като Омарчевски е снабдил монографията с прегледна хронология на събитията (7 стр. в началото след таблицата на съкращенията) и 19 приложения – преводи на основополагащи оригинални текстове на Евсевий, Теодорит Кирски, Сократ Схоластик и др. Тези преводи спомагат херменевтичната пълнота на разбирането, но също имат спецификата колкото на изворов материал, толкова и на доказателствено основание. Оставям настрана тяхната собствена историческа и научна стойност, както и възможността да бъдат вплитани в други разнообразни по предмет и тип изследвания.

(2) В сектора научни постижения с по-широк национално-културен обхват ще отбележа: (2.1) няколко публикации – *Българската екзархия и учебно-просветното дело в Неврокопска епархия* (2001), *Участието на Негово Светейшество Патриарх Кирил във възстановяването на Българската патриаршия* (2001), (2.2.) мащабната експертна дейност на Омарчевски, (2.3.) неговото участие в множество симпозиуми,

семинари и дискусии, посветени на развитието на духовната култура у нас и (2.4) неговата научно-приложна дейност. В този аспект подчертавам преплитането на собствено интелектуалната, национално-културната, научно-приложната и просветителската дейност на Омарчевски. Той активно работи като член на организационния комитет при БАН в честванията на 1100-годишнината от успението на св. Кл. Охридски (2015, 2016), в определен период (2003-04) е гл. редактор на сп. *Богословска мисъл*, научен секретар на СНС по теология (2005-11) и т.н. Трябва да се изтъкнат темите на няколко проекта, в които Омарчевски участва, вкл. ръководи: *Научен богословски терминологичен речник* (2002-03), *От търпимост към признаване. Легализиране на християнството* (2011-13), *Образование, религия, медии, политика: анализ на реалности* (2012-14), *E-Medievalia* (2012-14) и др. Ще спомена и статиите *Предизвикателствата на Болонския процес* (2007) и *Св. Йоан Златоуст и Антиохия* (2007). От различни ъгли, с различен фокус, с богатство от теми и активности Омарчевски допринася за развитието на националната култура у нас. Зад това почти шаблонно и сухо оценъчно твърдение се крие една наистина богата и значима и резултатна духовна, експертна и научно-приложна дейност.

(3) Съвместната работа на доц. Омарчевски с различни структури на Българската православна църква заслужава специално внимание. Зад силната абстрактна – т.е. съдържаща ограничения, отрицания, обобщения и преувеличения – постановка за отделеността и разделеността на държава и църква често се крият остракистки, идеологически и политически хипертрофии, които водят до бездуховност, безверие и безпътица. Днес сме свидетели на всичко това. И ако по време на тоталитарния режим силовите структури и политики на държавата бяха своеобразни трудно преодолими лица на дявола, то днес прокламираната разходимост между църква и държава означава противодействие на същностното битие на нашата европейска родина, на изконната духовност на Европа и отказ от нейните устои. Не само като декан на БФ на СУ, а и като интелектуалец, който е обречен на християнската вяра, Омарчевски има редица активности, които отстояват и укрепват преплетеността на мисиите на университета, църквата, държавата, науката и културата. Ще отбележа както неговото членство, вкл. като секретар, в Богословската комисия на Св. Синод на БПЦ (от 2001 г.), членството в Църковното

настоятелство на храм „Св. София“ (от 2013 г.) и членството в Епархийския съвет на Софийската св. Митрополия (от 2013 г.), така и множеството му участия в съвместни духовни и научни форуми на университета, църквата и държавата. Самата академична научна специалност *Обща история на Църквата – I-XI век*, по която е обявена професурата, предполага единство на университет и църква. На това единство Омарчевски посвещава множество специализирани изследвания, тематични изследователски проекти и доклади на конгреси, симпозиуми и конференции. Ще посоча докладите и статиите *Има ли място за предмета „Религия“ в българското училище?* (2015), *Има ли значение християнството за Европа* (2014), *Основните християнски добродетели* (2011), *Предизвикателствата на постмодернизма към Православието* (2014), *Отношенията между Църква и държава според законите на император Юстиниан I* (2006), *Европейската конституция и Православието в Обединена Европа* (2006) и др. Нека добавя, че статията *Има ли значение християнството за Европа* е отпечатана в научен сборник на тема *Църква и политика* с решаващата не само финансова, а също така и духовно-стратегическа подкрепа на Фондация *Конрад Аденауер* и на *Мартенс център за европейски изследвания*. Мога само да приветствам ангажираността на колежата Омарчевски в този мощен интелектуален процес за укрепване на европейското духовно единство.

(4) Управленският университетски опит на Омарчевски е дефинитивна предпоставка за успешна професура. Последната изисква както подчертано интелектуална дейност, така и съвместна работа със студенти, докторанти и, разбира се, с колеги-преподаватели. Опитът на Омарчевски като ръководител на катедри, зам.-декан на БФ на СУ и вече втори мандат декан на БФ на СУ е заявка и гаранция за ефективното му присъствие в колективния университетски дух. Убеден съм, че БФ и СУ ще спечелят с тази професура един ревностен академичен съработник.

Своите научни приноси доц. Омарчевски излага по сбит аналитичен начин, като акцентира на монографията от 2016 и тематично типологизира своите студии и статии в 5 групи: на първо място са тези по научната специалност *Обща история на Църквата – I-XI век*, по-нататък следват студиите и статиите, посветени на християнството в Европа, проблемите на образованието, някои етични проблеми, които са във връзка с форуми на Фондация *Човещина*, и помагалата за студенти и

кандидат-студенти. Всички споменати приноси и активности са реални, видими и теоретично обосновани в представените текстове. Най-важното е, че те са актуални и жизнени в съвременния богословски, културен и университетски дебат.

Доц. Омарчевски представя справка от УБ на СУ за цитирането и индексирането на неговите научни трудове (без автоцитати). Тя включва 27 индексирани публикации от НБ „Св. св. Кирил и Методий“, цитирани в база данни Google_Scholar и индексирани публикации в база данни С.Е.Е.О.Л.; в справката са посочени общо 53 цитирания от различни бази-данни. По традиционен метод Омарчевски има още множество цитирания в публикации у нас.

Нямам принципи не съгласия с постановките на кандидата.

Заклучение: като имам предвид цялостния академичен профил на **доц. д-р Александър Стоянов Омарчевски**, неговите конкретни теоретични резултати, тяхната широка научна, национална и културна значимост, благодатната му съвместна научна, духовна и административна работа с Българската православна църква, успешната му преподавателска практика и богатия му академичен управленски опит, убедено пледирам пред уважаемите членове на научното жури категорично да го препоръчат на Факултетния съвет на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ да бъде избран за професор по научната специалност *Обща история на Църквата – I-XI век.*

София, 28. 05. 2016 г.

Преп. Софроний Български

Проф. д-р Валентин Канавров